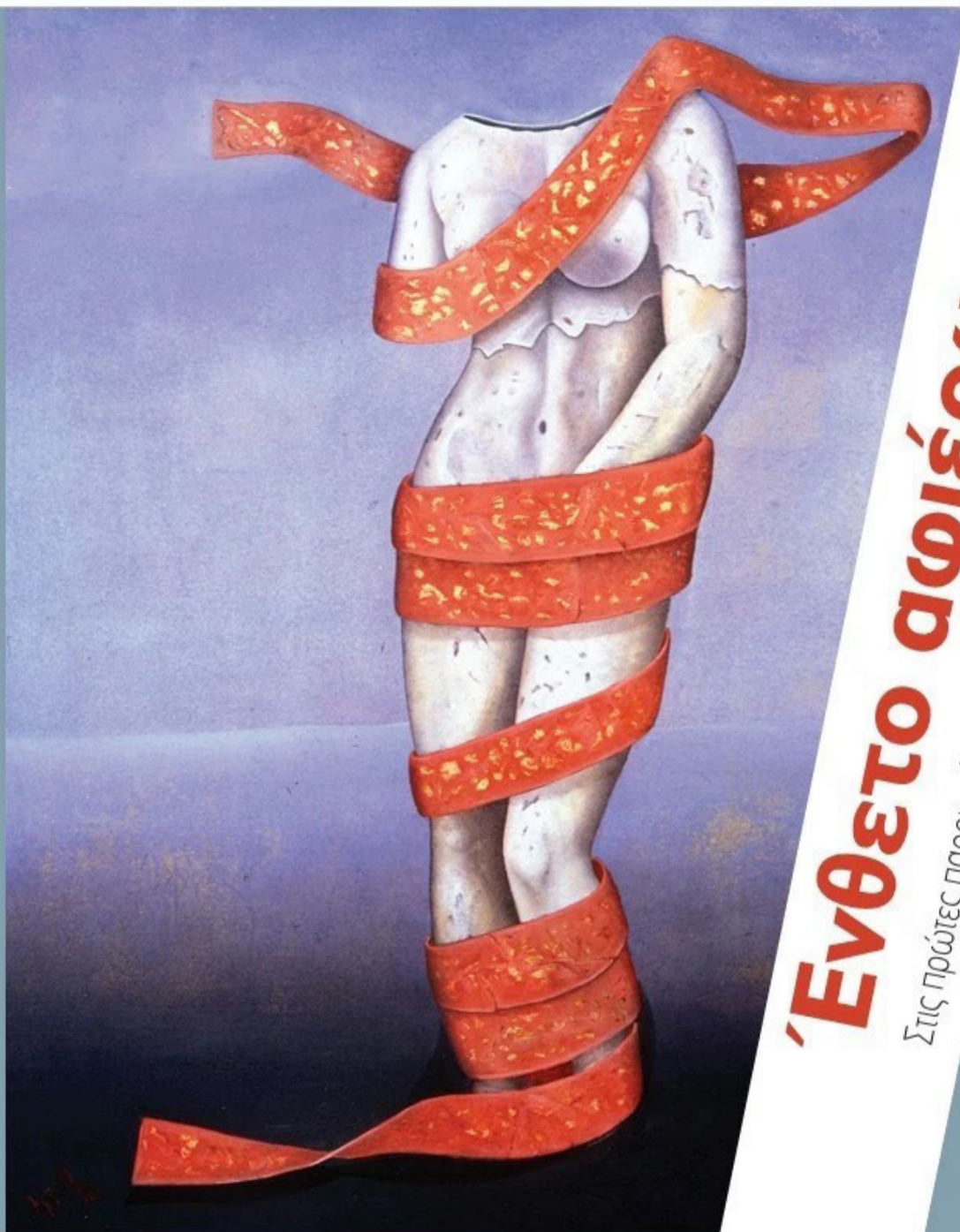

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ
της Θράκης

ΕΛΕΝΗ ΣΚΑΒΔΗ
Εκείνη η Πόλη...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ
της Θράκης
Κομοτηνή 2017

Ένθετο αφιέρωμα

Στις πρώτες παρουσιάσεις σε Αλεξανδρούπολη και Κομοτηνή (2000)

Για τη νουβέλα γράφουν:

**Θανάσης
Β. Κούγκουλος**

Η μυθοποίηση του γενέθλιου τόπου: σχόλια στην πεζογραφία της Ελένης Σκάβδη

**Γρηγόρης
Μπαϊρακτάρης**

Στη νουβέλα η πραγματικότητα ερωτοτροπεί μόνιμα με τον κόσμο της φαντασίας

**Σταμάτης
Σακελλίων**

Η Ελένη δεν αποδέχεται τις εύκολες απαντήσεις

**Νίκος
Ψαθάς**

Η ποιότητα ενός έργου είναι θέμα ανθρώπου και όχι απλά και μόνο ενός τόπου...

Βιβλιο
παρουσίαση

Επιμέλεια:
Τ.Κ.-Β.

Θανάσης Β. Κούγκουλος*

Η μυθοποίηση του γενέθλιου τόπου: σχόλια στην πεζογραφία της Ελένης Σκάβδη**

Η ΕΛΕΝΗ ΣΚΑΒΔΗ γεννήθηκε το 1952 στην Αλεξανδρούπολη και από την εποχή των φοιτητικών της σπουδών (Οικονομικό Τμήμα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών) ζει συνεχώς μακριά από τον τόπο της. Η απόσταση από το χώρο της παιδικής/εφηβικής ηλικίας τροφοδοτεί αδιάκοπα τη μνήμη, ενώ η αναγκαστική αποχή από την καθημερινότητα της ιδιαίτερης πατρίδας, η ανεπαρκής με άλλα λόγια—αναγνώριση των σημαδιών εξέλιξης, ωθεί το παρελθόν της γενέθλιας πόλης να λαμβάνει μέσα της μυθικές διαστάσεις. Μ' αυτό το συναισθηματικό φορτίο εμφανίζεται όψιμα στην περιοχή της λογοτεχνίας, στις αρχές της τέταρτης δεκαετίας του βίου της. Η παρουσία της όμως δεν είναι ούτε ανώριμη ούτε αμήχανη, παρά τη σημαντική καθυστέρηση, καθώς υποστηρίζεται από μακροχρόνια ενασχόληση με το δημοσιογραφικό λόγο και βαθιά σχέση με την πολιτική σκέψη. Ήδη από τα φοιτητικά της χρόνια συμμετείχε ενεργά σε αριστερά πολιτικά σχήματα, συνεργάστηκε με αξιόλογα έντυπα της Αριστεράς («Θούριος», «Εποχή» κ.α) και μέχρι σήμερα εξακολουθεί να ασκεί το επάγγελμα του δημοσιογράφου από τη θέση του διευθυντή σύνταξης ή του εκδότη περιφερειακών εφημερίδων. Οπότε, φαίνεται εύλογο να έχει ακολουθήσει αργά αλλά σταθερά μια εσωτερική πορεία συνάντησης με τη λογοτεχνία και πιο συγκεκριμένα με την πεζογραφία.

Προς το παρόν το πεζογραφικό της έργο περιλαμβάνει ένα αυτοτελές βιβλίο και πέντε διηγήματα σε λογοτεχνικά περιοδικά. Από τα διηγήματα ένα δημοσιεύτηκε στο περιοδικό του Βόλου «Ρόπτρο», που πλέον σταμάτησε την έκδοσή του, και τα υπόλοιπα στο περιοδικό της Αλεξανδρούπολης «Εξώπολις», στο οποίο είναι και μέλος της συντακτικής του ομάδας. Το μικρότερο διήγημα εκτείνεται σε τέσσερις σελίδες και το μεγαλύτερο σε εννέα, ενώ το σύνολο καταλαμβάνει τριάντα πυκνοτυπωμένες σελίδες. Κατά χρονολογική σειρά έχουν ως εξής:

α) «Τα κόκκινα παπούτσια» (1994)¹. Στο αφήγημα παρακολουθούμε μια μικρή να μπαίνει οδυνηρά στην εφηβεία και να μαθαίνει τον αυστηρό προσδιορισμένο, για τα σκληρά ήθη της επαρχίας, κοινωνικό ρόλο του φύλου της. Τα γεγονότα εκτυλίσσονται γύρω από ένα αντικείμενο-σύμβολο: ένα ζευγάρι κόκκινα παπούτσια, αγορασμένα για τη μεγαλύτερη αδερφή και λάθρα χρησιμοποιημένα από την ηρωίδα.

β) «Στα Κούτσουρα» (1994)². Στην ομώνυμη με τον τίτλο του διηγήματος τοποθεσία, σε κάποια προσφυγική γειτονιά δίπλα στις γραμμές του σιδηρόδρομου, διαδραματίζονται παράλληλα δύο διαφορετικές ιστορίες. Από τη μία δολοφονείται κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες ένας βιοπαλαιστής οικοδόμος και αυτοκτονεί από τον καημό της η γυναίκα του και από την άλλη τελειώνει άδοξα, μετά το φόνο, ο έρωτας ενός ντόπιου κοριτσιού και ενός φαντάρου. Έτσι η στοίβα από τα κούτσουρα δεν είναι μόνο το σκηνικό αλλά και το αφηγηματικό κέντρο, το εύρημα που συνέχει και συγκρατεί τις δύο φαινομενικά ασύμβατες υποθέσεις.

γ) «Ο κύριος Ρο» (1995)³. Ο βασικός ήρωας, που προφέρει με ιδιαίτερα αισθησιακό τρόπο το γράμμα ρο, επιστρέφει μετά από δεκαοχτώ χρόνια στην

πόλη της στρατιωτικής του θητείας για να αμίξει σύντομα με την παλιά του αγαπημένη σ' ένα φτηνό ξενοδοχείο. Ωστόσο, η συνείδηση δεν στέκεται ικανή να άρει το ερωτικό αδιέξοδο.

δ) «Κι η ψυχή με βάτες ωσάν αγγέλου φτερά...» (1996)⁴. Πρόκειται για μια διακειμενική συνομιλία που ανοίγει η συγγραφέας με το διήγημα «Το μόνον της ζωής του ταξιδιού» του Γεωργίου Βιζυηνού, καθώς αποτελεί τη συμβολή της σε αφιερωματικό τόμο για τον Βιζυηνό. Τέμνεται σε εννέα αριθμημένες παραγράφους-σκηνές όπου προτάσσονται ισάριθμα αποσπάσματα «ραπτικού» περιεχομένου από το κείμενο του Βιζυηνού. Μάλιστα ολόκληρη η ένατη παράγραφος-σκηνή αντιγράφει ένα χωρίο σαν κάποιο είδος επιλόγου της ιστορίας. Επιπλέον στο τέλος προστίθεται γλωσσάρι όρων ραπτικής. Εδώ η Σκάβδη, μιμούμενη συνειδητά το ύφος και τη γλώσσα του θράκα διηγηματογράφου, αποδίδει την ισόβια σχέση μιας γυναίκας της παραδοσιακής κοινωνίας—από τα παιδικά της χρόνια μέχρι το θάνατο—με το ράψιμο ως επιβαλλόμενο εργόχειρο του φύλου της.

και **ε) «Μπριτς!»** (1996 - 1997)⁵. Κατά τη γνώμη μου το πεζό αυτό εμπεριέχει τις πιο πυκνές πολιτικές και πλαγιώς αυτοβιογραφικές αναφορές του συνόλου των κειμένων. Αφορά έναν τρυφερό παιδίαστικο έρωτα που η κορύφωσή του αλλά και το τέρμα του συμπίπτει με την επανάσταση του Κάστρο στην Κούβα. Οι απόηχοι της παγκόσμιας πολιτικής κρίσης αναστατώνουν τη μικρή επαρχιακή πόλη του διηγήματος. Το αγόρι καταλήγει μετανάστης στη Γερμανία και το κορίτσι αλλοτριωμένη διανοούμενη της Αριστεράς. Παρά το ότι η ηρωίδα όταν μεγαλώνει απορρίπτει τελικά τις αναμνήσεις της ως αφελείς και κακόγουστες για τη «μοντέρνα» πλέον λογική της, η διάχυτη νοσταλγία της αφήγησης τη διαψεύδει.

Το βιβλίο της φέρει τον αποκαλυπτικό για τις προθέσεις του τίτλο «Εκείνη η Πόλη...», κυκλοφόρησε το 1996 στην Κομοτηνή από τις εκδόσεις Πρόκνη, αναπτύσσεται σε 95 σελίδες και θεωρείται από την ίδια νουβέλα (σελ. 105)⁶. Προσωπικά πιστεύω πως η πολυεπίπεδη πλοκή του το κατατάσσει καθαρά στο μυθιστόρημα, εξάλλου η ταξινόμηση αυτή δικαιολογείται δευτερευόντως και από το μέγεθός του. Από την προδημοσίευση ενός ευσύννοπτου αποσπάσματος γνωρίζουμε ότι ο αρχικός τίτλος ήταν «Νε ζωή, νε σκιές»⁷ και τελικά επιγράφηκε «Εκείνη η Πόλη...» με παρέμβαση της επιμελήτριας του βιβλίου Ξανθής Κατσαρή, όπως δηλώνεται στα στοιχεία του. Η θέση του πρωταγωνιστή στο πεζογράφημα είναι διπλή. Άμεσα αντιλαμβανόμαστε ως κεντρικό ήρωα την Ελπίδα, όνομα με σημειοδοτική λειτουργία, και παρατηρούμε τη διαδρομή της προσφυγικής της οικογένειας. Όμως αθέατος ήρωας σε δεύτερο πλάνο είναι και «εκείνη η πόλη» όπου τοποθετούνται τα συμβάντα. Στην πράξη η συγγραφέας καταθέτει ένα διπλό χρονικό, το χρονικό της Ελπίδας και της πόλης της, του οποίου τα δύο σκέλη διαπλέκονται σφικτά και δεν αυτονομούνται. Ο φόβος και η απώθηση του έρωτα, η έγνοια της καθημερινότητας, η μοναξιά, το άγχος για το μέλλον, η δύσκολη προσαρμογή στις νέες αστικές και καταναλωτικές εξελίξεις εκφέρονται μέσα από το λόγο των θηλυκών και αντισταθμίζονται από τον κόσμο των ίσκιων και της φαντασίας. Η Ελπίδα και μια από τις τρεις της κόρες, η Βάγια, βρίσκουν διέξοδο σε αισθησιακούς «ίσκιους», σε φαντάσματα που αναπληρώνουν την ερωτική στέρση της πραγματικότητας. Εντούτοις, ο αδυσώπητος «πολιτισμός», με τις πολυκατοικίες και το μπετόν, καταστρέφει όχι μόνο τη ζωή αλλά και τη φαντασία. Ο «πολιτισμός» σκοτώνει τους ίσκιους κι αφήνει έρημη κι ασυντρόφευτη την Ελπίδα ακόμη και μετά το θάνατό της. Μετασχηματίζει τρομακτικά την πόλη και κλέβει τα όνειρά της. Η Ελπίδα και η πόλη φτάνουν συμβαδίζοντας στον ίδιο παρονομαστή: την απώλεια της ταυτότητάς τους.

Όλα τα γραπτά της Ελένης Σκάβδη παρουσιάζουν αξιοσημείωτη υφολογική και θεματική ομοιογένεια. Συνιστούν παραλλαγές του ίδιου μοτίβου, προβάλλουν κοινές αντιλήψεις και οικοδομούνται από όμοια συστατικά, σε βαθμό που μας επιτρέπεται να τα εξετάσουμε ενιαία. Θεωρώ ότι ολόκληρο το λογοτεχνικό υλικό της εδραϊώνεται σ' ένα θεμελιακό άξονα. Σηματοδοτείται από τη χωροχρονική αντίθεση τού εδώ/τώρα με το αλλού/τότε. Ήδη σημείωσα πως αυτή η διάσταση που ενυπάρχει στο βίο της έγινε πιθανώς η αιτία για να προσεγγίσει τη λογοτεχνική έκφραση. Ανάλογα πράττουν οι ήρωες και κυρίως ο ετεροδιηγητικός αφηγητής της. Αν και βρίσκονται αλλού, νοσταλγούν τη γενέθλια πόλη, δεν αισθάνονται βολικά στο παρόν και γυρίζουν ξανά στο παρελθόν για να γευτούν τη χαμένη αθωότητά τους. Με βάση την παραπάνω επισήμανση και έπειτα από τη σύνοψη

¹ «Ρόπτρο» 8 (Μάρτιος - Απρίλιος 1994), σσ. 29 - 34

² «Εξώπολις» 1 (Φθινόπωρο 1994), σσ. 30 - 34

³ «Εξώπολις» 2 (Ανοιξη 1995), σσ. 26 - 29

⁴ «Εξώπολις» 5 (Καλοκαίρι 1996), σσ. 130 - 135

⁵ «Εξώπολις» 6-7 (Χειμώνας 1996 - 1997), σσ. 70 - 78

⁶ Οι πιο σημαντικές κριτικές του βιβλίου που δημοσιεύτηκαν είναι: Μαραγκοζάκη Σ., «Η περιπέτεια των λέξεων», εφ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολη), 7 Μαρτίου 1997, Θεοδοσοπούλου Μ., «Το μυστικό τοπίο των γυναικών», εφ. *Εποχή*, 29 Ιουλίου 1997, Υγειονομάκη Φ., «Εκείνη η Πόλη... από την Ελένη Σκάβδη», εφ. *Χρόνος* (Κομοτηνή), 1 Σεπτεμβρίου 1997

⁷ «Εξώπολις» 3-4 (Χειμώνας 1995 - 1996), σσ. 63 - 67

των διηγημάτων και της νουβέλας που επιχειρήσα, θα προχωρήσω σε ορισμένα αναγνωριστικά για την πεζογραφία της σχόλια.

Ο ΤΟΠΟΣ. Μόνιμο τοπογραφικό πλαίσιο κάθε αφήγησης είναι η Αλεξανδρούπολη⁸. Στη νουβέλα και σε δύο διηγήματα το όνομα της γενέθλιας πόλης δηλώνεται ρητώς. Ταυτοχρόνως, παντού αφθονούν τοπωνύμια σχετικά με τις γειτονιές, τα κτίρια, τους δρόμους και τους κοντινούς οικισμούς της πρωτεύουσας του Έβρου. Η πεζογράφος καταγράφει με εμμονή το τοπογραφικό στίγμα των χαρακτήρων της και εντάσσει με λεπτομέρεια τις κινήσεις τους στο νοερό χάρτη της πόλης. Δείχνει ξεχωριστή προτίμηση στις απόκεντρες προσφυγικές και εργατικές συνοικίες, όπως στην Απολλωνιάδα, στα χαμηλά σπίτια του Αϊ-Λευτέρη, στα Καραγατσιανά ή στην παλιά στρατιωτική στάση του τρένου (Γκαρ Μιλιτέρ). Φυσικά η επιλογή αυτή υπαγορεύεται και για λόγους αληθοφάνειας, αφού τα πρόσωπα είναι άνθρωποι του μεροκάματου. Μεγαλύτερη ακόμη επιμονή εκδηλώνεται στην προβολή του σιδηροδρόμου. Ο σιδηρόδρομος είναι οργανικό τμήμα της ιστορικής φυσιογνωμίας της Αλεξανδρούπολης και σαν διακριτικό της γνώρισμα αναδύεται περισσότερο ή λιγότερο σ' όλα τα πεζά, εκτός βέβαια από το αφιερωμένο στον Βιζυηνό. Η ταύτιση του μυθιστορηματικού χώρου με τη συγκεκριμένη πόλη δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία. Όπως τόνισα δεν αποκρύπτονται αλλά φωτίζονται οι τοπογραφικές συντεταγμένες. Επομένως η Αλεξανδρούπολη δεν χρησιμοποιείται ως παράδειγμα επαρχιακής πόλης σε μια πεζογραφία που τρέφεται από το κλίμα ή τα προβλήματα της επαρχίας αλλά είναι το κύριο θέμα της διήγησης. Η συγγραφέας επιθυμεί να διαλεχτεί με την ιστορία της πόλης και να αναμετρήσει τις μνήμες ή τις πληγές που αφήνει στους ήρωές της. Έτσι η Αλεξανδρούπολη δεν παραμένει στο επίπεδο του σκηνικού, παρά μετατρέπεται σε βασικό χαρακτήρα του έργου που δρα και πάσχει. Οι προβαλλόμενοι ήρωες στοιχειοθετούν ένα ζωντανό κομμάτι της μυθικής ανθρωπογεωγραφίας της γενέθλιας πόλης και αυτή ακριβώς είναι η αποστολή τους: να δώσουν υπόσταση στην ιδεατή εικόνα της πόλης. Γιατί εν τέλει η Σκάβδη κατασκευάζει μια Αλεξανδρούπολη που αν και ενσωματώνει την ιστορία στερείται ιστορικότητας. Θέλω να πω πως η κειμενική της Αλεξανδρούπολη είναι πλαστή, απατηλή και ανύπαρκτη. Υπάρχει μόνο ως προσωπικός λογοτεχνικός μύθος, ανεξάρτητα από την πραγματική πόλη και έξω από τις ομοιότητες που επικαλείται μ' αυτήν.

Ο ΧΡΟΝΟΣ. Αντίστοιχη με το χώρο προσήλωσή τηρείται και στην παράμετρο του χρόνου. Απολύτως καμία διήγηση δεν είναι συγχρονική ως προς τον καιρό συγγραφής της, κανένα γεγονός δεν διεξάγεται στο εξωκειμενικό παρόν αλλά πάντα σ' ένα παρελθόν βιολογικά προσιτό στον αφηγητή. Τούτο καταδεικνύεται τόσο από την πλατιά χρήση του αορίστου και του παρατατικού όσο και από σκόρπιες σκόπιμες υποδηλώσεις. Για παράδειγμα: «Ο Δημήτρης της δούλευε στα τρένα. Στον ΣΕΚ, όπως έλεγαν τότε»⁹ ή «Κείνα τα χρόνια ήταν που η

ώρα η κακή έφερε δίπλα της το φονικό»¹⁰. Το διάστημα βέβαια δεν είναι τόσο μεγάλο ώστε να συζητάμε για πιθανή ένταξη στο είδος της ιστορικής πεζογραφίας, ωστόσο αρκετό για να προκαλέσει μια ιδιοτυπία. Περίπου είκοσι με σαράντα έτη χωρίζουν κάθε φορά το χρονικό ορίζοντα της αφήγησης από εκείνον του σύγχρονου με το έργο αναγνώστη. Ειδικότερα, η συμβατική εποχή των αφηγήσεων κινείται στις δεκαετίες του 1950, 1960 και στις αρχές του 1970. Συνεπώς η χρονική βαθμίδα μεγεθύνει τη μυθοποίηση του τόπου, εφόσον δημιουργεί απόσταση ακόμη και στον εξοικειωμένο με την Αλεξανδρούπολη αναγνώστη. Κι αυτό συμβαίνει διότι ο υποθετικά βρισκόμενος σε πλεονεκτική θέση εντόπιος αναγνώστης ή δεν έχει άμεση εμπειρία της περιόδου ή έχοντας όντως γνώση αντιπαράθετεί τη δική του θύμηση απέναντι στα περιγραφόμενα, τη δική του «ιδιωτική» Αλεξανδρούπολη, πράγμα που καθιστά αλλότρια την εκδοχή της συγγραφέως.

“ Ο φόβος και η απώθηση του έρωτα, η έγνοια της καθημερινότητας, η μοναξιά, το άγχος για το μέλλον, η δύσκολη προσαρμογή στις νέες αστικές και καταναλωτικές εξελίξεις εκφέρονται μέσα από το λόγο των θηλυκών και αντισταθμίζονται από τον κόσμο των ίσκιων και της φαντασίας ”

Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΥΦΟΣ. Η επικοινωνία με το παρελθόν παρακινεί την πεζογράφο να μεταχειριστεί μια γλώσσα διανθισμένη με ανενεργές ιδιωματικές λέξεις ή τύπους (π.χ. νομάτοι, νε, πουγκεφάλισε κτλ), ιδίως στους διάλογους, για να αποδώσει το κοινωνικό ή ταξικό προφίλ των ταπεινών της χαρακτήρων. Η αφήγηση αποκτά ρυθμό κοντινό στο λαϊκό προφορικό λόγο και συντακτική ροή που αποπνέει την ατμόσφαιρα ομόλογων κειμένων νοσταλγίας του γενέθλιου τόπου από την πεζογραφική μας παράδοση. Παραδειγματικά αναφέρω την αγροτική ηθογραφία του 19ου αιώνα, όπου αντιδιαστέλλεται αξιολογικά η ύπαιθρος και η φύση στο άστυ και στον αστικό πολιτισμό¹¹, το ρεύμα της ανακάλυψης του πρωτόγονου και του ναϊφ γύρω στα 1920 από τον Φώτη Κόντογλου, τον Στρατή Δούκα ή τον Παντελή Πρεβελάκη και ακόμη την αριστερή

προέλευσης ηθογραφική τάση συγγραφέων όπως η Γαλάτεια Καζαντζάκη και ο Δημήτρης Χατζής¹². Σαφώς οι προαναφερθέντες λογοτέχνες και τα ρεύματα επιδρούν στην Σκάβδη όχι μόνο γλωσσικά αλλά και τεχνολογικά. Ο νατουραλισμός της ηθογραφίας, το λαϊκότροπο στυλ του ημιμιτισμού και οι διδαχές του σοσιαλιστικού ρεαλισμού υποκρύπτονται στην γραφή της. Ακριβώς όμως αυτά τα δεδομένα ξενίζουν κάπως το σημερινό αναγνώστη, γιατί έχει εθιστεί από την τρέχουσα λογοτεχνία σε μια ελλειπτική γλώσσα που αναπαράγει το βίαιο και τεμαχισμένο λόγο της απρόσωπης μεγαλούπολης. Παρόλα αυτά έχω την εντύπωση ότι ξεπερνιέται ο κίνδυνος της απόκλισης προς το πεπερασμένο, καθώς το λαογραφικό υλικό αναδιοργανώνεται με έναν τρόπο που μαθητεύει στον λατινοαμερικάνικο μαγικό ρεαλισμό. Το παιδικό/εφηβικό βίωμα και η αυτοβιογραφική κατάθεση συνδέονται με τη μεταμοντερνιστική πεζογραφία. Το παρελθόν και η λαϊκότητα δεν εξαντλούνται στη συγκινησιακή αναπόληση. Αντίθετα χαράσσονται νέοι δρόμοι, όπως η πραγμάτευση του παράδοξου και του υπερφυσικού, την οποία θα σχολιάσω παρακάτω.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΡΩΤΑΣ. Η πλειοψηφία των μυθιστορηματικών προσώπων συγκροτείται από γυναίκες. Το πιο ουσιώδες χαρακτηριστικό τους είναι ότι μένουν ερωτικά ανικανοποίητες παρά την επιθυμία και το πάθος τους, όχι γιατί υποφέρουν από ψυχικά συμπλέγματα αλλά γιατί περιορίζονται από το κοινωνικό τους περιβάλλον και ασφυκτιούν. Η επαρχιακή κοινωνία, με τους άκρως αυστηρούς κώδικες τιμής, αποτρέπει την κατάκτηση της ηδονής και συγκαλύπτει την ερωτική απόλαυση μέσα στη σιωπή και στο σκοτάδι, ακόμη και στη νόμιμη σχέση του γάμου. Ενδεικτικά επισημαίνω ότι η Ελπίδα της νουβέλας αντιμετωπίζει τη γυναίκα σαν βρώμικο πράγμα. Μόνο όταν πεθαίνει ο σύζυγός της και κατά την προετοιμασία του νεκρού τολμά να του χαϊδέψει τα «απόκρυφα». Η πράξη της δεν την απελευθερώνει, τη γεμίζει επιπρόσθετες ενοχές ώστε να σχηματίσει την άποψη πως σαν παστρικά τον βόλεψε για τον άλλο κόσμο (σελ. 26). Στο σημείο αυτό ενδεχομένως να προκληθεί κάποια σύγχυση. Ο λόγος περί των γυναικών δεν στοχεύει στο να μεταφέρει μια ιδεολογικά προγραμματισμένη ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας, δηλαδή δεν απορρέει από τη λεγόμενη φεμινιστική ή γυναικεία λογοτεχνία, όπως σωστά παρατηρεί και η βιβλιοκριτικός Μ. Θεοδοσοπούλου για το βιβλίο «Εκείνη η

⁸ Βλ. και Κούγκουλος Θ., «Παραμεθόριος τόπος και έντυπος λόγος», Παρέμβαση 92 (1996), σ. 14. Ο ίδιος, «Σημειώσεις για τον πολιτισμό και την κοινωνία στην Αλεξανδρούπολη του '50», εφ. Θρακικός Εξώστης (Αλεξανδρούπολη), Ιούνιος 1998. Στα παραπάνω άρθρα, μεταξύ άλλων, υποστήριξα ότι η θηλυκή προσέγγιση της Σκάβδη είναι ο αντίποδας της αρσενικής του Σταυρίδη για τον ίδιο γενέθλιο τόπο.

⁹ «Εκείνη η Πόλη...», σ. 9

¹⁰ «Στα Κούτσουρα», σ. 32

¹¹ Βλ. ενδεικτικά Βουτούρης Π., «Ως εις καθρέπτην ... Προτάσεις και υποθέσεις για την ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα», εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1995, σ. 201 κ.εξ

¹² Για τις ημιμιτιστικές και ηθογραφικές τάσεις της πεζογραφίας του 20ου αιώνα και τη σχέση τους με το γενέθλιο τόπο βλ. Κασρινάκη Α., «Η φωνή του γενέθλιου τόπου. Μελέτες για την ελληνική πεζογραφία του 20ου αιώνα», εκδ. Πόλις, Αθήνα 1997 και την κριτική για το προηγούμενο της Τσιριμώκου Λ., «Μυθολόγηση της ιθαγένειας» στο «Εσωτερική Ταχύτητα. Δοκίμια για τη Λογοτεχνία», εκδ. Αγρα, Αθήνα 2000, σσ. 331 - 341

Πόλη...»¹³. Η συγγραφέας εστιάζει στην πολιτισμική αναζήτηση του φύλου (gender) και στις απαγορεύσεις που επέβαλε η κλειστή παραδοσιακή κοινωνία. Η οπτική της δεν είναι ούτε διχαστική ούτε καταδικαστική. Είναι ανθρωποκεντρική και γι' αυτό λυτρωτική. Αγκαλιάζει όλους τους πονεμένους και τους αδικημένους, γυναίκες και άντρες, και τους προσφέρει τη συμπάθεια και την οδύνη της.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ & ΤΟ ΥΠΕΡΦΥΣΙΚΟ.

Το παράδοξο, το αιφνίδιο και το υπερφυσικό εμφανίζεται συστηματικά στις σελίδες της πεζογράφου. Λειτουργεί ανατρεπτικά ή παραπληρωματικά στην εξέλιξη των ιστοριών. Αλλάζει την κατεύθυνση της αφήγησης ή της προσδίδει μια ονειρική και φανταστική διάσταση. Καταγράφω ένα δείγμα τέτοιων περιπτώσεων: α) Το διήγημα «Στα Κούτσουρα» ανατρέπεται από έναν απρόσμενο και σκοτεινό φόνο, β) Στο «Κι η ψυχή με βάτες ωςάν αγγέλου φτερά» η γυναίκα που εξαρτά την ύπαρξή της από το ράψιμο διδάσκεται μεταθανάτια από τον Αρχάγγελο Μιχαήλ πώς να

κόβει άυλα και χωρίς ήχους τα πανιά ή γ) Στο «Εκείνη η Πόλη...» η Ελπίδα ερωτοτροπεί μ' ένα φασματικό ίσκιο. Επίσης αν και έχει γίνει ψυχή συνεχίζει να σκέφτεται και να αγωνιά μέχρις ότου αποφασίζει να πεθάνει οριστικά. Το υπερφυσικό στοιχείο εδώ έλκει την καταγωγή του από τις λαϊκές δοξασίες, τα παραμύθια και τους θρύλους. Αναγνωρίζουμε σ' αυτό τη γοητεία και το μυστήριο των εξιστορήσεων του παππού και της γιαγιάς. Μια σχετικά πρόσφατη ανθρωπολογική μελέτη συμπεραίνει ότι το υπερφυσικό στη σύγχρονη Ελλάδα ακολουθεί αντίστροφη πορεία: από το χωριό στην πόλη¹⁴. Οι άνθρωποι στις πόλεις, με μόρφωση στατιστικά ανώτερη από εκείνων του χωριού, είναι πιο δεκτικοί απέναντί του απ' ό,τι οι κάτοικοι της υπαίθρου, που το αποστρέφονται ως ένδειξη καθυστέρησης. Πιστεύω ότι οι ίδιες αιτίες ωθούν λογοτέχνες με ανθρωπιστική παιδεία, όπως η αναφερόμενη, να το αξιοποιήσουν στα κείμενά τους και να το διασώσουν, λογαριάζοντας το παράγοντα της συλλογικής μας ταυτότητας. Πάντως έξω από τις όποιες προθέσεις τους το αποτέλεσμα είναι να ενώνονται με τη θεματική του μεταμοντέρνου. Έτσι κι αλλιώς το παράδοξο έχει καταχωρηθεί από την κριτική σαν κοινός τόπος της νεότερης πεζογραφίας από το 1980 και μετά¹⁵. Η σύζευξη του φανταστικού με το υπερφυσικό που πηγάζει από την ελληνική παράδοση και τις παιδικές

αναμνήσεις του γράφοντος διαμορφώνει μια ιδιαίτερη κατηγορία στη γενικότερη κίνηση προς το παράδοξο, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει αναδείξει ενδιαφέροντες εκπροσώπους, όπως τον Ηλία Κεφάλια¹⁶.

Οι συνηθισμένες των πεζογραφημάτων που έθιξα (τόπος, χρόνος, γλώσσα και ηθογραφία, γυναίκες και έρωτας, υπερφυσικό) εισάγουν την Ελένη Σκάβδη στον ευρύ ελληνικό και ευρωπαϊκό ορίζοντα της λογοτεχνίας της εντοπιότητας, ανεξάρτητα του μεγέθους της. Οι μυθιστορίες της είναι σαν τον καθρέπτη, για να αντικρίσουμε μέσα τους τον εαυτό μας και να επαναπροσδιορίσουμε τους δεσμούς μας με τον τόπο και τους ανθρώπους του, διαφορετικά να ανακτήσουμε την επαφή μας με την κοινότητα και τη συλλογικότητα. Η φωνή της ακούγεται παρήγορη στην ηλεκτρονική μας εποχή, που απωλέσαμε την αίσθηση της πολιτικής συμβίωσης και ιδιωτεύουμε αδιέξοδα.

*Ο ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

είναι δρ Νέας Ελληνικής Φιλολογίας και Διευθυντής του Αρχείου Θρακικής Λογοτεχνίας του Εθνολογικού Μουσείου Θράκης.

** Εισήγηση σε εκδήλωση για την πεζογράφο που οργάνωσε το Βιβλιοπωλείο Παπασωτηρίου και η εφημερίδα «Πανθρακική» στην Αλεξανδρούπολη, την Τετάρτη 12 Ιουλίου 2000. Δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην εφημερίδα «Πανθρακική» στις 19 Ιουλίου 2000.

¹³ Η λανθασμένη εντύπωση ότι η Ελένη Σκάβδη εντάσσεται στο ρεύμα της φεμινιστικής λογοτεχνίας επιτείνεται και από τη διόγκωση της θηλυκότητας στα πεζογραφήματά της εκ μέρους της κριτικής. Η Θεοδοσοπούλου για παράδειγμα αν και αρνείται ότι το βιβλίο «Εκείνη η Πόλη...» έχει φεμινιστικό περιεχόμενο, στον τίτλο της βιβλιοκριτικής της προβάλλει πρώτα την αναφορά του στο γυναικείο φύλο. Επίσης το ρεπορτάζ της εκδήλωσης για την πεζογράφο που υπογράφει η δημοσιογράφος Μαρία Αμπατζή και πραγματοποιήθηκε στις 4 Μαΐου 2000 στην Κομοτηνή, με ομιλήτες τους φιλόλογους Τζένη Κατσαρή-Βαφειάδη και Γρηγόρη Μπαϊρακτάρη, τη συγγραφέα-δημοσιογράφο Σωτηρία Μαργκοζάκη και το δημοσιογράφο και διδάκτορα Θεολογίας Σταμάτη Σακελλίωνα, είχε τον δηλωτικό αυτής της αντίληψης τίτλο: «Μια ανάγνωση φιλική σε μια γραφή θηλυκή», εφ. Παρατηρητής της Θράκης (Κομοτηνή), 5 Μαΐου 2000.

¹⁴ Stewart C, «Ηγεμονισμός ή ορθολογισμός; Η θέση του υπερφυσικού στη σύγχρονη Ελλάδα», Ανθρωπολογία και Παρελθόν. Συμβολές στην Κοινωνική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας, επιμ. Παπαταξιάρχης Ε. - Παραδέλλης Θ., εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σσ. 157-191.

¹⁵ Ζήρας Α., «Το παράδοξο ως τρόπος ζωής. Οι Νέοι Πεζογράφοι στη δεκαετία 1980-1990», Γραφή 17-18 (Χειμώνας - Άνοιξη 1992), σσ. 32-42.

¹⁶ Βλ. τα βιβλία του «Μεσημβρινά Δαιμόνια. Φασματικές Ιστορίες», εκδ. Φιλολογικός Λογοτεχνικός Σύνδεσμος Τρικάλων, Τρίκαλα 1997 και «Φάσματα της ερημιάς-Αφηγήσεις», εκδ. Αρμός, Αθήνα 1999. Ακόμη τη βιβλιοκριτική για το δεύτερο της Λαδογιάννη Γ. στα Τρικαλινά 19 (1999), σσ. 451-455.

Σταμάτης Σακελλίων*

Η Ελένη δεν αποδέχεται τις εύκολες απαντήσεις**

«Το «διαρκές ατύχημα» λοιπόν της Ελένης είναι ότι δεν αποδέχεται εύκολες απαντήσεις, life style δηλαδή εκδοχές μιας «δημοσιογραφίας Ντι Κάπριο», παραμένοντας μία old fashion δημοσιογράφος, μια κλασική δημοσιογράφος»

Η Ελένη Σκάβδη έλκει την πολιτική της καταγωγή από τον «Ρήγα Φεραίο», το μεγάλο εργαστήρι της Αριστεράς στην Ελλάδα. Το δυστύχημα για την Ελένη είναι ότι έλκει και την δημοσιογραφική καταγωγή της από τον ίδιο χώρο. Και τούτο γιατί καθείς «ευθύνεται» για τις πολιτικές επιλογές και πληρώνει το προσωπικό κόστος.

Όμως το να έχεις μέσα σου και τη δημοσιογραφία του «Θούριου» αναποτρέπτως σε μετατρέπει σε μαρτυρικό οδοιπόρο. Και τούτο γιατί οι σελίδες του «Θούριου» φιλοξένησαν όλη την περιπέτεια των προταγμάτων της Αριστεράς στη χώρα.

Αναπόφευκτα λοιπόν ο «δυστυχής» που ενεπλάκη στην περιπέτεια αυτή και δημοσιογραφικώς υποβάλλει τα πάντα —μέχρι εξοντώσεως— στη βάση της έρευνας ή αλλιώς του ρεπορτάζ. Το γιατί είναι πιο συνηθισμένη λέξη θα έλεγα και από το νερό.

Αυτή η γενέθλιος καταδίκη συνοδεύει την Ελένη και στη δημοσιογραφική της γραφή. Τα ραχώδη ενίοτε αντιφατικά, μα πάντα ενδιαφέρουσα, η γραφή της μένει ερευνητική δίχως να παρασέρνεται σε

βερμπαλισμούς ή εύκολους ιδεολογισμούς.

Το «διαρκές ατύχημα» λοιπόν της Ελένης είναι ότι δεν αποδέχεται εύκολες απαντήσεις, life style δηλαδή εκδοχές μιας «δημοσιογραφίας Ντι Κάπριο», παραμένοντας μία old fashion δημοσιογράφος, μια κλασική δημοσιογράφος. Χωρίς την περιοριστική, κατά την άποψή μου, «θηλυκή ματιά», η Ελένη Σκάβδη κατατάσσεται στη γαλλική σχολή δημοσιογραφίας, εξ ου και αυτό που επέλεξε να διακονήσει το υπηρέτησε με σαφήνεια και συνέπεια.

Άλλωστε αυτό φαίνεται και από τη σημερινή της πορεία. Εκδότρια πια η ίδια, καταθέτει, μέσω των συντακτών της, δημοσιογραφία επιπέδου από το «Ελεύθερο Βήμα», την εφημερίδα της στην Ηλεία, αποδεικνύοντας ότι ο περιφερειακός Τύπος έχει λόγο και αξιοπιστία, τα αιονεί ζητούμενα του τύπου».

*Ο ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ

είναι δρ Θεολογίας και δημοσιογράφος.

** Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Παρατηρητής της Θράκης» στις 5 Μαΐου 2000.

Γρηγόρης Μπαϊρακτάρης*

Στη νουβέλα η πραγματικότητα ερωτοτροπεί μόνιμα με τον κόσμο της φαντασίας**

Η ΝΟΥΒΕΛΑ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΣΚΑΒΔΗ «Εκείνη η Πόλη...» είναι ένα κείμενο που συνιστά όχι μόνο αισθητική απόλαυση με το περιεχόμενο και το ύφος του, τους χαρακτήρες και τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, αλλά ταυτόχρονα, και αυτό είναι και το πιο σημαντικό, είναι ένα ερέθισμα προβληματισμού και σκέψης. Ο ομιλητής επισήμανε στη συνέχεια ορισμένους βασικούς άξονες που του έκαναν εντύπωση στο βιβλίο. Καταρχήν οι διάλογοι που τους χαρακτήρισε θεατρικούς, με χιούμορ, ζωντανούς και σε κάποιες περιπτώσεις παράδοξους. Για παράδειγμα, διαβάζουμε τον εξής διάλογο: «Είσαι καλά;». «Όχι». «Πάντα καλά κορίτσι μου!».

Στη συνέχεια ο κ. Μπαϊρακτάρης αναφέρθηκε στον έρωτα, που σ' όλο το κείμενο είναι πανταχού παρών, αλλά ωστόσο παντού διώκεται, ενοχοποιείται, χαρακτηρίζεται ως αμαρτία κλπ. Πρόκειται για τα γνωστά ιδεολογήματα με τα οποία «γαλουχθήκαν» γενιές και γενιές Ελλήνων, δημιουργώντας στρατιές ανθρώπων γεμάτων απωθημένα και το μόνιμο αίσθημα ανικανοποίητου.

Ο ομιλητής επίσης προσδιόρισε ότι το κύριο ίσως στοιχείο του κειμένου είναι ότι η πραγματικότητα ερωτοτροπεί μόνιμα με τον κόσμο της φαντασίας. «Άνθρωποι και σκιές ακροβατούν σ' όλες τις σελίδες, διαπλέκονται και αποτελούν ένα μόνιμα διεγερτικό

νου προς την ελευθερία, γίνεται σε δύο γυναίκες. "Οι άντρες έμεναν βουβοί, ξεχασμένοι σ' αυτό το μυστικό τοπίο των γυναικών, που είχαν καταφέρει να μετουσιώσουν την αρρώστια, την κατάρα σε τελετή και θέατρο ζωής... Ο Δημητρός θαύμαζε τη γυναίκα... κατάλαβε πως τα κατώματα των θηλυκών ήταν πέρα κι έξω απ' τη γέννα και σπέρματα. Ήταν Θεού πράγματα. Κι αν έφταιγε κάτι, ήταν που μερικά πλάσματα του κόσμου δεν ήταν σε θέση να καταλάβουν αυτό το κομμάτι απ' τη ζωή". Όπως είπε ο Γρηγόρης Μπαϊρακτάρης, το αδιέξοδο του σύγχρονου πολιτισμού οφείλεται στο ότι βασίστηκε σε «αντρικές αξίες». Κι όμως, αυτό που μας χρειάζεται για να επιβιώσουμε ως ανθρώπινο είδος, είναι να δώσουμε τη θέση που τους αξίζει στις «γυναικείες» αξίες της φαντασίας, της έκστασης, του έρωτα. Ο ομιλητής θεώρησε ως κορυφαία στιγμή του βιβλίου της Ελένης Σκάβδη την ερωτική πράξη, ολότελα μαγική, της Ελπίδας με τον Ίσκιο, μπροστά στον καθρέπτη του δωματίου της...

«Τα χέρια σου, τα χέρια σου να νοιώσω ίσκιε μου, τα χέρια σου», του ζήτησε για μοναδική φορά στη ζωή της, την αληθινή, αλλά κι αυτή του καθρέπτη και των

ονείρων.

Το 'χε άλλωστε καημό και παράπονο μεγάλο. Ήθελε να νοιώσει τ' αλαφροϊσκίωτα χέρια να ακουμπούν στην καμπουριασμένη ράχη της, να διώξουν τη μελαγχολία απ' τα δίπλα, να διώξουν τους αόρατους κόμπους απ' την κοιλιά, τη γαστέρα της, να τρίψουν δυνατά τα παραμορφωμένα απ' την αρθρίτιδα γόνατα, να χαϊδέψουν το κότσι στο δεξί μεγάλο της ακροδάκτυλο, κότσι κοκκινωπό απ' την ουρία και τα παθήματα πέρα-δώθε με θυμιατά και γάτες, με μπουγάδες και γειτονέματα.

Εκείνος υπάκουσε και σήκωσε το αγνό της νυχτικό, αργά κι απαλά πέρασε την παλάμη πάνω απτους ρόζους της κοιλιάς, πέταξε το στηθόδεσμο στο κρεβάτι και βύθισε τη γλώσσα τον στον αφάλο... Είχε περάσει από μπροστά της τώρα, κι έτσι μπορούσε να δει το είδωλο της πλάτης τον στον καθρέπτη. Το είδε ν' ανεβαίνει ύστερα στον αριστερό της μαστό. Περίτεχνα και γλυκά ρούφηξε το χυμό της. Ρούφηξε μαζί του το χτυποκάρδι της. Ο ίσκιος συνέχισε να φέρνει βόλτες γύρω της κι αυτή, καθώς μπορούσε να δει μονάχα το είδωλο τον στον καθρέπτη, γλεντούσε κουνώντας ρυθμικά πέρα-δώθε ένα κόκκινο κομποσκοίνι, που 'χε κρατημένο απ' τη μάνα της για προσευχή.»

*Ο ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΠΑΪΡΑΚΤΑΡΗΣ
είναι φιλόλογος.

**Δημοσιεύτηκε με τον τίτλο «Πόσο όμορφοι γινόμαστε οι άνθρωποι όταν δημιουργούμε» στην εφημερίδα «Παρατηρητής της Θράκης», στις 5 Μαΐου 2000, στο ένθετο τετρασέλιδο αφιέρωμα στην εκδήλωση παρουσίασης της νουβέλας στην Κομοτηνή, που επιμελήθηκε η δημοσιογράφος Μαρία Αμπατζή, με τίτλο «Μια ανάγνωση φιλική σε μια γραφή θηλυκή».

“Τα χέρια σου, τα χέρια σου να νοιώσω ίσκιε μου, τα χέρια σου”, του ζήτησε για μοναδική φορά στη ζωή της, την αληθινή, αλλά κι αυτή του καθρέπτη και των ονείρων”

στοιχείο στη σκέψη του αναγνώστη. Ο Καρλ Γιουνγκ θεωρούσε πως ρίζα της ανθρώπινης δυστυχίας είναι «η άρνηση να συναντήσουμε τη Σκιά. Η Σκιά για τον Γιουνγκ είναι το τμήμα του μυαλού μας που περιέχει όλα όσα θα προτιμούσαμε να μην ομολογήσουμε, όλα όσα προσπαθούμε συνέχεια να κρύψουμε από τον εαυτό μας, και από τους άλλους, και κατακωνιάζουμε κάτω από το χαλί της συνειδήσής μας. Το αποτέλεσμα της άρνησης της Σκιάς είναι τα απωθημένα συναισθήματα: θυμός, ανομολόγητη ερωτική επιθυμία κ.ο.κ. Η Ελπίδα ωστόσο, αλλά και η κόρη της, η Βάγια, δυο απλές γυναίκες, χρησιμοποίησαν την έκσταση για να αντισταθμίσουν την ελλειπτική και καταπιεστική πραγματικότητα που τους επιφύλαξαν οι κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής τους. Δημιούργησαν μια άλλη πραγματικότητα μέσα στο νου τους, μακριά απ' τα κοινωνικά θέσφατα, την πραγματικότητα των Σκιών. Ο νους τους δημιούργησε μόρια που κύλησαν μέσα στο αίμα τους, μεταμορφώνοντας τις πιο απόκρυφες σκέψεις του, συναισθήματα, πιστεύω, προκαταλήψεις, επιθυμίες, όνειρα και φόβους, σε φυσική πραγματικότητα. Ο νους τους μετατράπηκε σε ύλη (Σκιές), όχι στον υψηλό βαθμό μιας μαγικής πράξης, αλλά σαν μια συννησμένη επιχείρηση των πνεύνα τρισεκατομμυρίων κυττάρων του σώματός τους.

Το ενδιαφέρον είναι ότι αυτό το εκστατικό πέταγμα του

Νίκος Ψαθάς*

Η ποιότητα ενός έργου είναι θέμα ανθρώπου και όχι απλά και μόνο ενός τόπου...”

Κάθε είδους πολιτιστική εκδήλωση άρα και οι λογοτεχνικές οφείλουν ν' αναγνωρίζουν το αντικείμενό τους αν θέλουν ν' ανταποκριθούν ουσιαστικά σε υπαρκτές ανάγκες μιας συγκεκριμένης πραγματικότητας. Οφείλει λοιπόν κατ' αρχήν ν' αναγνωρίσει την πραγματικότητα μέσα στην οποία διάλεξε-διאלέξαμε εμείς, η εφημερίδα «Πανθρακική» και το βιβλιοπωλείο «Παπασωτηρίου», να κινηθούμε, να εντοπίσουμε, να αγγίξουμε, να αναλύσουμε ίσως να την αναγνωρίσουμε... Οι εκδηλώσεις που έχουμε ξεκινήσει σ' ακριβώς αυτόν εδώ τον χώρο, μέσα στο βιβλιοπωλείο και τελευταία έξω από αυτό στην αυλή του, αποτελούν τον καρπό επίμονων προσπαθειών αναγνώρισης καταγραφής και κατανόησης της λογοτεχνικής αρχικά παρουσίας ανθρώπων της Θράκης του Έβρου, της Αλεξανδρούπολης, αλλά και των εκφραστικών δυνατοτήτων της περιφέρειας.

Η Αλεξανδρουπολίτισσα Ελένη Σκάβδη είναι μαζί με το έργο της η επιβεβαίωση αυτού που όλοι γνωρίζουμε αλλά δύσκολα τ' ομολογούμε: «η ποιότητα ενός έργου είναι θέμα ανθρώπου και όχι απλά και μόνο ενός τόπου...»

Μέσα από το έργο της αλλά και για όσους γνωρίζουνε την ίδια τη συγγραφέα, τον άνθρωπο, η αναγνώριση της πραγματικότητας μιας άλλης εποχής όπως περιγράφεται, όπως την έζησαν οι γονείς, οι παππούδες και οι γιαγιάδες μας, δεν αποτέλεσε σαν λογοτεχνική εντοπιότητα πια ένα βολικό για την επαρχία —όπως σήμερα το ζούμε— κλίμα τοπικισμού.

Θέλουμε διακριτικά να κρατάμε αποστάσεις από τον γενέθλιο τόπο μας για να τον βλέπουμε, ίσως πιο καθαρά, —γι' αυτό ίσως η Ελένη μας είπε αρκετά— αλλά οι εκδηλώσεις αυτές, όπως η σημερινή πέρα από τη λογοτεχνική εντοπιότητα φιλοξενούν και όλους εσάς που είτε σαν αναγνώστες, είτε σαν ακροατές, είτε απλά και μόνο σαν παρατηρητές αναζωπυρώνετε σαν ένας κοινός παρανομαστής το ερωτικό μας ενδιαφέρον για την γραφή, την περιπέτεια της ανάγνωσης ίσως και το μυστικό υφάδι του πεπρωμένου μας. Νίκος Ψαθάς, Εκδότης Εφημερίδας «Πανθρακική»

*Ο ΝΙΚΟΣ ΨΑΘΑΣ

εξέδιδε την Εφημερίδα «Πανθρακική»

**Από την εκδήλωση παρουσίασης της νουβέλας στην Αλεξανδρούπολη (2000)